

Джегур Геннадій Васильович,

кандидат економічних наук, асистент кафедри публічного управління, адміністрування та міжнародної економіки, Білоцерківський національний аграрний університет; доцент кафедри публічного управління та адміністрування, ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом», 03039, м. Київ, вул. Фрометівська, 2, <https://orcid.org/0000-0001-5955-3687>

Dzhegur Gennadii Vasylovych,

Candidate of Economic Sciences, Assistant at the Department of Public Management, Administration and International Economy, Bila Tserkva National Agrarian University; Associate Professor at the Department of Public Management and Administration, Interregional Academy of Personnel Management, 03039, Kyiv, 2, Frometivska Str., <https://orcid.org/0000-0001-5955-3687>

ФІНАНСОВА СПРОМОЖНІСТЬ ГРОМАД: ОСОБЛИВОСТІ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

Анотація. Розглянуто наукові підходи до поняття фінансової спроможності громад та запропоновано розуміння даної дефініції як здатність до ефективного залучення і використанні з різних джерел фінансових ресурсів щодо виконання своїх функцій/завдань та справляти ефективний вплив на соціально-економічний розвиток громади.

Мета статті – здійснення аналізу особливостей фінансової спроможності громад України в контексті сучасних викликів.

Методологія дослідження. Матеріалами дослідження є: 1) нормативно-правове забезпечення діяльності органів місцевого самоврядування; 2) праці вітчизняних та зарубіжних авторів, що провадять свої науково-практичні дослідження у царині розбудови фінансової спроможності громад.

Наукова новизна. Фінансове забезпечення розвитку громад охарактеризовано через три ключові підходи. Визначено роль та місце місцевих бюджетів у механізмі фінансового забезпечення і соціально-економічного розвитку громад. Для визначення фінансової спроможності громад проаналізовано динаміку наповнюваності місцевих бюджетів за 2020-2024 роки та з'ясовано зростання видатки місцевих бюджетів. Здійснено аналіз річних планів доходів та видатків місцевих бюджетів протягом аналізованого періоду та виявлено недовиконання річного плану місцевих бюджетів за доходами. Виявлено найгірший стан щодо видатків в 2024 році. Встановлено найбільш спроможні громади щодо перерахунку реверсних дотацій. Визначено рейтинг найбільш дотаційних тимчасово окупованих, деокупованих громад та кількість громад із дотаційністю > 50%. Зазначено про ключові джерела та приріст доходів загального фонду місцевих бюджетів. Виявлено збільшення доходів загального фонду місцевих бюджетів через низку заходів підприємств й органів влади, спрямованих на підтримку розвитку бізнесу в умовах режиму воєнного стану.

Висновки. Ризик втрати фінансової стабільності громад потребує активізації органів місцевого самоврядування щодо питань формування та виконання місцевих бюджетів за відповідними напрямками; завданням держави для збереження макроекономічної стабільності встановлення ефективної взаємодії з органами місцевого самоврядування. Акцентовано на проблемі взаємовідносин між державним і місцевим бюджетом, виокремлено нормативно-правовий

аспект. Запропоновано для фінансова спроможність громад в умовах сучасних викликів доцільність здійснення низки заходів.

Ключові слова: громади, фінансова спроможність, місцеві бюджети, публічне управління, органи державної влади, органи місцевого самоврядування, децентралізація, соціально-економічний розвиток, доходи, видатки, воєнний стан, безпекові виклики.

FINANCIAL CAPACITY OF COMMUNITIES: FEATURES IN THE CONDITIONS OF CURRENT CHALLENGES

Abstract. Scientific approaches to the concept of financial capacity of communities are considered and an understanding of this definition is proposed as the ability to effectively attract and use financial resources from various sources to perform their functions/tasks and have an effective impact on the socio-economic development of the community.

The purpose of the article is to analyze the features of the financial capacity of communities in Ukraine in the context of modern challenges.

Research methodology. The materials of the study are: 1) regulatory and legal support for the activities of local government bodies; 2) works of domestic and foreign authors conducting their scientific and practical research in the field of building the financial capacity of communities.

Scientific novelty. Financial support for community development is characterized through three key approaches. The role and place of local budgets in the mechanism of financial support and socio-economic development of communities is determined. To determine the financial capacity of communities, the dynamics of the filling of local budgets for 2020-2024 were analyzed and the growth of local budget expenditures was clarified. An analysis of the annual plans of local budgets' revenues and expenditures was carried out during the analyzed period and the underperformance of the annual plan of local budgets by revenues was revealed. The worst situation regarding expenditures in 2024 was identified. The most capable communities were identified in terms of recalculation of reversionary subsidies. The ranking of the most subsidized temporarily occupied, deoccupied communities and the number of communities with a subsidy of 50% was determined. The key sources and growth of revenues of the general fund of local budgets were indicated. An increase in revenues of the general fund of local budgets was identified due to a number of measures of enterprises and authorities aimed at supporting business development under martial law.

Conclusions. The risk of loss of financial stability of communities requires the activation of local self-government bodies on the issues of forming and implementing local budgets in relevant areas; the task of the state to maintain macroeconomic stability is to establish effective interaction with local self-government bodies. The problem of the relationship between the state and local budgets is emphasized, the regulatory and legal aspect is highlighted. The feasibility of implementing a number of measures to improve the financial capacity of communities in the face of modern challenges is proposed.

Key words: communities, financial capacity, local budgets, public administration, state authorities, local self-government bodies, decentralization, socio-economic development, revenues, expenditures, martial law, security challenges.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Ефективне функціонування органів влади на місцевому рівні, задоволення потреб громадян і надання якісних послуг постає ключовим завданням розвитку територій. Громади, формуючи свою фінансову спроможність через різноманітні джерела фінансових ресурсів, одержують реальну змогу для належного здійснення своїх та делегованих повноважень і розв'язання завдань соціально-економічного розвитку в кожній громаді. Забезпечення належної фінансової спроможності громад на сьогодні є особливо важливим з огляду на тривалий режим воєнного стану й спроможності оперативно реагувати на виклики, що зумовлені війною. Актуальність

даної наукової проблематики посилюється через ускладненість забезпечення фінансовими ресурсами частини окупованих, деокупованих територій у зв'язку з безпековими викликами. Дослідження фінансової спроможності громад є вкрай важливим щодо забезпечення фінансової стійкості українських громад в умовах сучасних викликів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання, присвячені окремим аспектам фінансової спроможності громад, місцевих бюджетів, фінансових ресурсів і фінансового забезпечення відновлення конкурентоспроможності громад розкриті в публікаціях таких учених, як: Є.Ананьєва (Ананьєва, 2023), Л. Квасній,

О. Лобик (Квасній, Лобик, 2023), Ю. Когут, Г. Ковач-Румп (Когут, Ковач-Румп, 2021), Т. Коляда, О. Альохіна (Коляда, Альохіна, 2024), О. Копилюк, О. Музичка, П. Пелех, Є. Тацій (Копилюк, Музичка, Пелех, Тацій, 2024), О. Крайник, О. Федорчак (Крайник, Федорчак, 2022), Н. Осадчук (Осадчук, 2024), О. Подзізей, Т. Коробчук (Подзізей, Коробчук, 2023), Ю. Раделицький (Раделицький, 2017), С. Сембер, О. Чубарь, К. Машіко (Сембер, Чубарь, Машіко, 2015), К. Сочка, О. Перчі, Г. Скрипник, В. Якименко (Скрипник, Якименко, 2024), І. Цимбалюк, Н. Павліха, О. Корнелюк (Цимбалюк, Павліха, Корнелюк, 2023) та ін. Наукові дослідження стали базисом для поглибленого аналізу з дослідження піднятого проблемного питання щодо забезпечення стійкості українських громад в умовах сучасних безпекових викликів.

Мета статті полягає в окресленні особливостей фінансової спроможності громад в контексті сучасних викликів в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для ґрунтового аналізу досліджуваної проблематики розглянемо спершу наукові підходи до поняття фінансової спроможності. Зокрема, спроможність громади визначено як здатність забезпечити належний рівень надання послуг, передусім у сферах освіти, охорони здоров'я, соціального захисту, культури, житлово-комунального господарства, з урахуванням кадрових ресурсів, фінансового забезпечення та розвитку інфраструктури певної адміністративно-територіальної одиниці (Осадчук, 2024 с.809). Фінансова спроможність громади – це комплексний показник, що складається з її бюджетної спроможності, фінансової спроможності домогосподарств та фінансової спроможності суб'єктів господарювання, які разом формують фінансову спроможність територіальної громади (Сембер, Чубарь, Машіко, 2015, с.87).

Фінансова спроможність територіальної громади трактується як достатність її доходів для забезпечення поточних і перспективних витрат із урахуванням потенціалу розвитку або здатності стосовно відновлення позитивних тенденцій, параметрів і фінансово-економічних показників задля проблемних та депресивних територіальних громад (Кобилюк та ін., 2024, с.18); їх здатність залучати, акумулювати та ефективно використовувати фінансові ресурси з різних джерел стосовно вирішення актуальних питань місцевого значення; фінансово спроможні громади, як об'єднані, так і незалежні, повинні на належному рівні забезпечити життєдіяльність усіх суб'єктів фінансових відносин та сприяти

збалансованому розвитку в усіх сферах на відповідній території (Квасній, Лобик, 2023, с.15).

Отже, фінансова спроможність громад асоціюється із їх здатністю ефективно управляти своїми фінансами. Тобто, громади мають достатні ресурси щодо впровадження своїх функцій і забезпечення потреб жителів.

Термін фінансова спроможність громад погоджується із нормами діючого вітчизняного законодавства, що характеризує спроможну громаду як таку, яка є здатною забезпечити гідний рівень надання публічних послуг через відповідні органи місцевого самоврядування.

Фінансову спроможність можна охарактеризувати через наступні детермінанти: 1) дохідність – загальний дохід громади від платежів за послуги, оподаткування, трансфертів від держави тощо (чим більші доходи громади, тим у неї більше ресурсів); 2) витрати та ефективність управління – розумне, ефективне використання фінансових ресурсів і контроль витрат, виконання аргументованого фінансового планування; 3) кредитоспроможність – здатність громади отримати фінансування зовнішніми джерелами, коли це необхідно та сплачувати борги; 4) фінансова стійкість – здатність громади витримувати економічні та фінансові проблеми, зокрема як збільшення витрат чи зниження доходів або економічна криза (Коляда, Альохіна, 2024).

Варто наголосити, що однією із оперативних цілей Державної стратегії регіонального розвитку на період 2021-2027 роки також зафіксовано створення фінансово спроможних територіальних громад на території України.

Фінансове забезпечення розвитку громад можна охарактеризувати через три основні підходи: по-перше, рівень наповнення місцевих бюджетів як певний результат фінансово-бюджетної складової процесу децентралізації, який фактично визначає змогу виконання органами місцевого самоврядування власних повноважень та їх вплив на соціально-економічний розвиток окремої території; по-друге, фінансова підтримка місцевого самоврядування із боку держави шляхом надання субвенцій і дотацій, формування цільових фондів розвитку; по-третє, пошук додаткових джерел фінансових ресурсів органами влади на місцях шляхом використання на конкретній території потенціалу розвитку (Крайник, Федорчак, 2022, с.119-120).

Розуміння фінансової спроможності громад пропонуємо визначити як здатність до ефективного залучення і використанні з різних дже-

рел фінансових ресурсів щодо виконання своїх функцій/завдань та справляти ефективний вплив на соціально-економічний розвиток громади.

Фінансова спроможність громад є досить важливою у відношенні забезпечення сталого розвитку та задоволення потреб мешканців громад. Її результативність суттєво залежить від дійового фінансового управління та здатності громади накопичувати фінансову ресурсну базу для покращення якості життя мешканців та подальшого соціально-економічного розвитку.

З однієї сторони, місцеві бюджети є складовим компонентом бюджетної системи держави, а з іншої – частиною місцевих фінансів та відображають систему економічних відносин. З огляду на це, ці економічних відносин виникають у двох процесах: формуванні доходів місцевих бюджетів; при їх виконанні як цільові фонди грошових коштів місцевих органів самоврядування. Доходи та видатки місцевих бюджетів є джерелами розподільних відносин і мають ідентичне призначення – задовольняти потреби регіону (Коляда, Альохіна, 2024).

В умовах сьогодення прискіплива увага прикута до місцевих бюджетах, адже вони виступають одним з головних каталізаторів в механізмі фінансового забезпечення та здійснюють значний вклад для подальшого соціально-економічного розвитку громад.

Бюджет об'єднаної територіальної громади визначено як «фінансовий план, що містить

систему соціально-економічних заходів, які впроваджуються органами місцевого самоврядування у визначеній законом процедурі та формі та забезпечують виконання завдань й функцій у відповідній територіальній громаді протягом бюджетного періоду» (Ананьєва, 2023, с. 295).

Багатогранність ролі місцевих бюджетів полягає в наступному: вони є детермінантою соціально-економічного розвитку та фінансової стабільності; важливим інструментом фінансового вирівнювання та макроекономічного регулювання; важелем перерозподілу суспільного продукту; фінансовим базисом впровадження функцій органів місцевого самоврядування; планом формування та витрачання фінансових ресурсів території; джерелом одержання фінансового ресурсу щодо забезпечення розвитку адміністративно-територіального утворення; засобом впровадження загальнонаціональних стратегій та державних/регіональних програм розвитку (Раделицький, 2017, с.130).

Місцеві бюджети представляють собою інструмент накопичення та перерозподілу доходів, що необхідні для забезпечення впливу органів місцевого самоврядування на соціально-економічний розвиток територій. Для визначення фінансової спроможності громад проаналізуємо динаміку наповнюваності місцевих бюджетів за 2020-2024 роки (табл.1).

З таблиці 1 можна побачити, що базисом дохідної частини місцевих бюджетів є податкові надходження: 2020 → 60,57%, 2021 → 59,71%,

Таблиця 1

Динаміка доходів місцевих бюджетів України (2020-2024 рр.)

№ п/п	Показники	Рік									
		2020		2021		2022		2023		2024	
		млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%
1.	Податкові надходження	285571,55	60,57	346713,19	59,71	393460,65	70,88	434540,93	66,59	400719,98	64,94
2.	Неподаткові надходження	21462,55	4,55	27183,01	4,68	22041,15	3,97	36511,37	5,59	37514,08	6,08
3.	Доходи від операцій із капіталом	3473,08	0,74	3462,22	0,60	2275,99	0,41	3621,89	0,55	4460,39	0,72
4.	Від органів державного управління	160177,06	33,97	202733,29	34,91	136753,76	24,64	177385,20	27,18	172497,85	27,95
5.	Від ЄС, урядів іноземних держав, міжнародних організацій, донорських установ	146,40	0,03	36,04	0,01	223,26	0,04	197,96	0,03	1366,95	0,22
6.	Цільові фонди	649,36	0,14	571,40	0,10	342,29	0,06	351,77	0,05	526,51	0,09

Джерело: сформовано автором за (Державний веб-портал бюджету для громадян)

2022 → 70,88%, 2023 → 66,59%, 2024 → 64,94%; доходи від органів державного управління: 2020 → 33,97%, 2021 → 34,91%, 2022 → 24,64%, 2023 → 27,18% 2024 → 27,95; неподаткові надходження: 2020 → 4,55%, 2021 → 4,68%; 2022 → 3,97%; 2023 → 5,59%, 2024 → 6,08%, що в структурі доходів місцевих бюджетів мають поміж цих категорій одну з найменших часток.

Також при формуванні місцевих бюджетів застосуються наступні фінансові ресурси: а) кошти від операцій із капіталом (2020 → 0,74%, 2021 → 0,60%, 2022 → 0,41%, 2023 → 0,55%, 2024 → 0,72%); б) доходи з цільових фондів (2020 → 0,14%, 2021 → 0,10; 2022 → 0,06%; 2023 → 0,05%, 2024 → 0,09); в) кошти від ЄС, урядів іноземних країн, міжнародних організацій та донорських установ (2020 → 0,03%, 2021 → 0,10%, 2022 → 0,06%, 2023 → 0,05%, 2024 → 0,09%).

Зміна обсягів надходжень до бюджетів громад засвідчила своє значне скорочення в перші місяці повномасштабного вторгнення, проте поступово відновилася у процесі стабілізації ситуації у державі. Однак, варто сфокусуватися на динаміці міжбюджетних трансфертів, коли в травні-червні їх сумарна цифра зросла до 16 та 19 млрд. грн. відповідно, й наступне скорочення їх обсягів – до 7 млрд. грн. у липні з наступною наростаючою тенденцією у грудні до 15 млрд. грн. Означене обґрунтовано особливостями наповнення загального фонду державного бюджету – коли влітку НБУ припинив емісію пов'язану з викупом урядових облігацій внутрішніх державних позик України, що зумовило скорочення можливостей дофінансування дефіцитів місцевих бюджетів. В цей же час поступове зростання обсягу надходжень шляхом міждержавної допомоги дозволило державному бюджету відновити фінансування певних проектів розвитку територій та покриття бюджетних розривів. Очевидною тенденцією цього може бути динаміка щодо надходжень загального фонду місцевих бюджетів (Подзізей, Коробчук, 2023).

У 2022 році практично відбулося скорочення видатків місцевих бюджетів у всіх сферах діяльності громад. Результатом цього скорочення можна вважати загальне пониження їхньої спроможності щодо ефективного соціально-економічного розвитку за сповільнення сталого розвитку територій.

Слід відміти про скорочення видатків державного бюджету в 2022 році стосовно впровадження програм регіонального розвитку та підтримки місцевого самоврядування. Відповідно, за результатами року такі видатки становили

тільки 150,6 млрд гривень, що в кілька разів менше порівнюючи з попереднім роком (Подзізей, Коробчук, 2023).

Із наведеної інформації (табл. 2.) можна засвідчити, що видатки місцевих бюджетів України за 2020-2024 роки зростали. Найбільший еквівалент грошових коштів направлений на освіту → 40-45% та економічну діяльність → 12-20%. Однак, за останні три роки на економічну діяльність виділялося близько 12%. Видатки щодо охорони здоров'я коливається у межах 5-10%, передусім найбільший відсоток прослідковується в 2020 році → 10,64%, тоді як у наступні роки коливається у межах 5+-1%. Виконання загальнодержавних функцій за звітні роки практично коливається у рамках 8-10%. Щодо сфери житлово-комунального господарства, то тут сумарно припадає 6-10%. Сфера, що зачіпає питання соціального забезпечення (захисту) включає 5-8% і за звітній період показники видатків зросли найбільше в 2024 році → 8,40% у порівнянні з 2020 роком → 5,02% і 2022-2023 рр. → 6,03/6,94% відповідно. Найменший відсоток місцевих бюджетних коштів припадає на духовний і фізичний розвиток → 4-5%, міжбюджетні трансфери → 2-7%, громадський порядок, безпеку й судову владу → 0,31-3%, а також охорону навколишнього природного середовища → 0,09-0,51%. В цілому на охорону навколишнього середовища у 2024 році припадало найменший відсоток видатків – 0,09% у порівнянні із 2020-2023 рр.

Розглядаючи показники видатків місцевих бюджетів, слід взяти до уваги, що в 2021 році, здійснюючи порівняльний аналіз із 2020 роком, у зв'язку зі збройний конфлікт між Україною і РФ, який згодом переріс в повномасштабне вторгнення сусідньої федерації на українську територію, сталося зниження рівня показників за наступними статтями видатків, зокрема: загальнодержавні функції → -0,50%; громадський порядок, безпека, судова влада → -0,07%; охорона навколишнього природного середовища → -0,08%; охорона здоров'я → -4,83; соціальних захист та соціальне забезпечення → -0,09%; міжбюджетні трансфери → -0,02%; в інших сферах видатки навпаки збільшилися (Скрипник, Якименко, 2024).

Дані за 2021-2022 роки свідчать про негативні тенденції щодо економічної діяльності -7,12%, охорони навколишнього природного середовища -0,32%, сфери житлово-комунального господарства -1,57%, духовного й фізичного розвитку -0,15%, а також міжбюджетних трансферів -0,26. Серед позитивних сторін

Динаміка видатків місцевих бюджетів (2020-2024 рр.)

№ п/п	Індикатори	Рік									
		2020		2021		2022		2023		2024	
		млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%
1.	Загальнодержавні функції	40969,42	8,57	45962,80	8,07	46469,13	9,60	53003,63	8,19	53158,51	9,90
2.	Громадський порядок, безпека й судова влада	1833,79	0,38	1739,71	0,31	11108,30	2,29	16817,34	2,60	16628,27	3,10
3.	Економічна діяльність	93925,58	19,65	112360,30	19,73	61065,88	12,61	112983,64	11,74	62247,93	11,59
4.	Охорона навколишнього природного середовища	2419,79	0,51	2420,38	0,43	512,54	0,11	1193,43	0,18	480,12	0,09
5.	Житлово-комунальне господарство	32125,95	6,72	56730,48	9,96	40631,44	8,39	62028,42	9,59	46724,80	8,70
6.	Охорона здоров'я	50865,98	10,64	33105,25	5,81	31008,03	6,40	38161,25	5,90	26896,16	5,01
7.	Духовний/фізичний розвиток	21884,49	4,58	27388,03	4,81	22584,74	4,66	26653,41	4,12	24615,16	4,58
8.	Освіта	199425,84	41,71	249077,43	43,74	232250,40	47,96	248186,67	38,37	237069,48	44,14
9.	Соціальний захист/соціальне забезпечення	23999,22	5,02	28067,76	4,93	29199,13	6,03	44879,48	6,94	45095,14	8,40
10	Міжбюджетні трансфери	10658,01	2,23	12576,12	2,21	9465,62	1,95	42915,31	6,63	24148,46	4,50

Джерело: сформовано автором за (Державний веб-портал бюджету для громадян)

у досліджуваній період можна констатувати про сферу громадського порядку, безпеки та судової влади +1,98%, загальнодержавних функцій +1,53%, охорони здоров'я +0,59% та освіти +4,22%, а також соціального захисту й соціального забезпечення +1,1%.

Порівнюючи аналітичні показники за останні 2023-2024 роки, коли наша держава перебуває в режимі воєнного стану, можна вказати й щодо змін у структурі місцевих видатків. Так, можна зазначити щодо скорочення видатків за наступними сферами: економічна діяльність -0,15%, охорона навколишнього природного середовища -0,09%, житлово-комунальне господарство -0,89%, сфера охорони здоров'я -0,89%, міжбюджетні трансфери -2,13. У контексті збільшення можна зазначити щодо наступних сфер: загальнодержавні функції +1,71%, громадський порядок, безпека й судова влада +0,5%, духовний та фізичний розвиток +0,46%, освіта +5,41%, сфера соціального захисту, соціального забезпечення +1,46%.

Для громад наслідками війни стало скорочення обсягів фінансових ресурсів доступних для фінансування інвестиційних проектів та зменшення наповнюваності бюджетів. Загалом

основними результатами стосовно функціонування громад в даних обставинах стає зниження рівня їх ефективності, як суб'єктів економічної системи, що можна характеризувати як зниження конкурентоспроможності громади. У зв'язку з чим виникає об'єктивна необхідність в майбутньому виправлення існуючих диспропорцій з метою відновлення їх конкурентоспроможності та забезпечення можливостей щодо соціально-економічному розвитку територій (Подзізей, Коробчук, 2023).

Належне виконання сформованих місцевих бюджетів має вплив на рівень якості життя громадян та їх благополуччя. Тому дослідження цього аспекту безперечно вважається актуальним стосовно забезпечення стабільної фінансово-бюджетної діяльності на відповідних територіях.

Аналізуючи показники доходів та видатків за 2020-2024 роки (табл. 3) можна зазначити про недовиконання за доходами річного плану місцевих бюджетів, зокрема: в 2020 → 1,84%; 2022 → 6,30%; 2023 → 2,40% та в 2024 → 6,73% та видатками в 2020 → 8,50%; 2021 → 8,15%; 2022 → 22,30%; 2023 → 14,40%; 2024 → 27,76%). З показників можна зробити висновок про винятко-

Показники виконання місцевих бюджетів (2020-2024 рр.)

	Доходи									
	2020		2021		2022		2023		2024	
	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%
Річний план	480298,78	-	577004,88	-	592334,60	-	668880,17	-	661541,58	-
Виконано	471479,98	98,16	580699,16	100,60	555097,09	93,70	652609,12	97,60	617085,64	93,27
	Видатки									
	2020		2021		2022		2023		2024	
	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%
Річний план	5225221,73	-	619888,01	-	623491,96	-	755825,56	-	743440,84	-
Виконано	478108,06	91,50	569428,24	91,85	484295,20	77,70	646822,58	85,60	537064,06	72,24

Джерело: сформовано автором за (Державний веб-портал бюджету для громадян)

вість у 2021 році, коли дохідна частина місцевих бюджетів перевиконана була відповідно до заявленого річного плану та становила 0,60%.

За показниками найгірша ситуація аналізованого періоду характеризується 2022 роком (6,30%) і 2024 роком (6,73%) доходів місцевих бюджетів. Такий стан у вказані роки зумовлений коронавірусною кризою і тривалими військовими діями на виснаження. Щодо видатків, то тут найгірший показник фіксується у 2024 році (27,76%). В 2022 році показник становив 22,30%, що зумовлено повномасштабним вторгненням РФ і зосередженням фінансових ресурсів громад на потреби громадянам в умовах дії воєнного стану, допомоги Збройним Силам України, внутрішньо переміщеним особам тощо.

В 2023 році 84% громад отримали базові дотації, в 2021 році таких було 75%. На десять громад в 2023 році припало близько 45% усього обсягу реверсних дотацій. Серед них шість громад – обласних центрів Дніпровська, Львівська, Вінницька, Черкаська, Житомирська, Полтавська, Криворізька, Яворівська, Мукачівська міські громади та Черкаська селищна громада (рис. 1). Варто також зазначити, що до повно-

масштабного вторгнення російської федерації Дніпровська громада посідала передову позицію відносно сплати реверсних дотацій.

Найбільше базових дотацій 2023 року отримали тимчасово окуповані громади, деокуповані громади, що конкретизовано на рисунку 2.

Поміж важливих показників оцінки є рівень дотаційності бюджету. Розрахунок показників здійснюється як співвідношення обсягу базової чи(або) реверсної дотації до загальної суми доходів загального фонду бюджету громади з дотаціями, однак не враховуючи субвенції із державного бюджету. Даний показник підтверджує рівень залежності громади від дотаційних ресурсів державного бюджету. Відповідно, коли показник становить 30-50%, то громада символізує низький рівень фінансової спроможності, а коли понад 50% - критичний.

В Україні за підрахунками (Березюк, 2024) нараховується 119 громад у яких понад 50% у структурі бюджету становить базова дотація. В 2021 році означених громад нараховувалося 50.

У даному контексті слід підкреслити, що рівень дотаційності бюджету не вважається цілкомовитою характеристикою фінансової спромож-

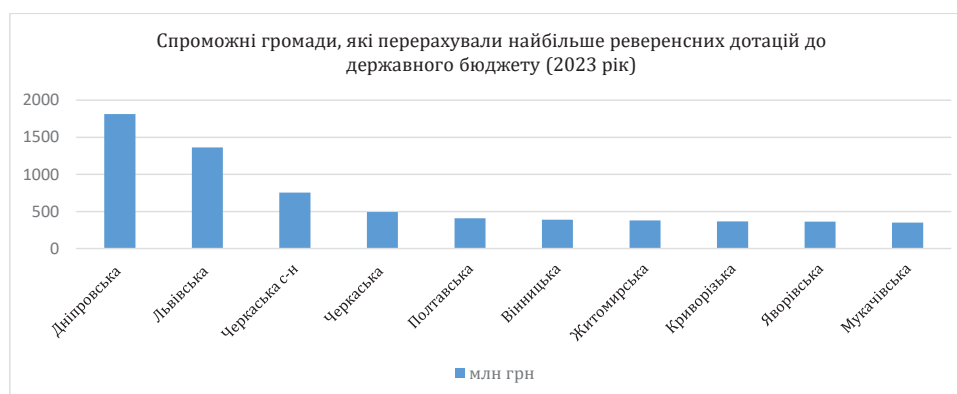

Рис. 1. Найбільш спроможні громади у відношенні перерахунку реверсних дотацій

Джерело: сформовано на основі (Березюк, 2024)

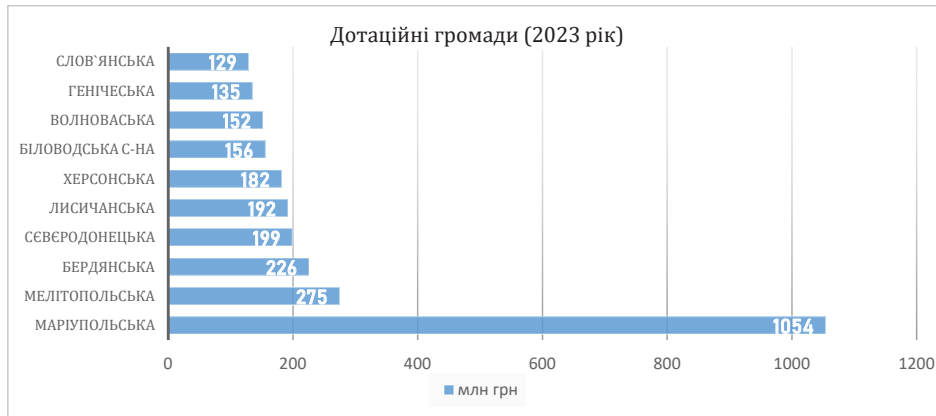

Рис. 2. Рейтинг найбільш дотаційних тимчасово окупованих/деокупованих громад
Джерело: сформовано на основі (Березюк, 2024)

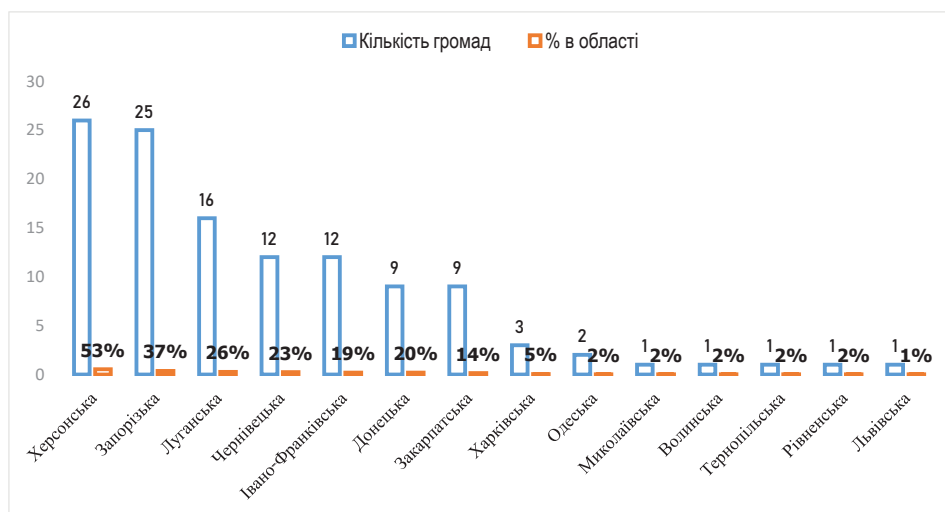

Рис. 3. Кількість громад з дотаційністю > 50% (2023 рік)

Джерело: сформовано на основі (Березюк, 2024)

ності громад. Значущими показниками також є і частка витрат відносно утримання апарату, тенденції розвитку інвестиційно-інноваційного потенціалу, доходи на одну особу, активізація підприємницької діяльності, бюджет розвитку громади тощо. Проте навіть ті громади, які функціонують через дотації та субвенції, мають змогу розвинути свій потенціал і збільшити частку власних доходів шляхом дієвого управління.

2023 рік характеризується значною кількістю громад, що мали профіцитні бюджети (перевищення доходів над витратами). Аргументовано це збільшенням надходжень від ПДФО та додатковим ресурсом через військові частини, зафіксовані за окремими громадами. Серед іншого, частина громад мала ресурси для розвитку інфраструктури, капітальних вкладень чи усунення руйнувань. Водночас, частіше стали зустрічатися ситуації, коли бюджетні кошти використовувалися

нераціонально, що обумовило невдоволення поміж населення громад.

В 2024 року парламентом було ухвалено зміни до Бюджетного кодексу України, що зумовило невдоволення громад щодо вилучення у громад «військового» ПДФО. Замість цього з місцевих бюджетів не вилучається реверсна дотація та передбачено додаткові дотації з центрального бюджету. Як відзначається «рішення не вилучати реверсної дотації є тимчасовим, а механізм горизонтального вирівнювання бюджетів потрібно коригувати» (Березюк, 2024).

У даному аспекті слід акцентувати на затвердженому КМУ 26 березня 2024 року Плані заходів з реформування місцевого самоврядування і територіальної організації влади в Україні на 2024-2027 роки [12], де одним із завдань визначено посилення фінансової спроможності органів місцевого самоврядування відносно гарантування здійснення установлених законодавством

повноважень, а одним з заходів – удосконалення механізму горизонтального вирівнювання податкоспроможності місцевих бюджетів.

За 2024 рік до загального фонду місцевих бюджетів надійшло близько 451 млрд. гривень, що більше на 87,6 млрд. гривень аніж у 2023 році.

Приріст доходів загального фонду місцевих бюджетів до 2023 року зазначено на рисунку 5. Збільшення в цих областях доходів обумовлено, першочергово, з переміщенням до них осіб, бізнесу з тих територій, де відбуваються або продовжуються бойові дії, або з територій, які були чи є тимчасово окупованими. Найменший показник доходів простежується в тих областях, де ведуться активні бойові дії або нині є тимчасово окупованими (Луганська, Донецька, Херсонська та Запорізька області).

Шляхом здійснення низки регулярних заходів, відповідних кроків підприємств та органів публічної влади, спрямованих на підтримку розвитку бізнесу в умовах режиму воєнного стану, стало можливим забезпечити збільшення доходів загального фонду місцевих бюджетів – 24,1% у порівнянні з попереднім 2023 роком. За

допомогою цих ресурсів органи управління на місцях мають можливість і в подальшому забезпечувати фінансування першочергових потреб (запитів) на локальному рівні.

Ризик втрати фінансової стабільності громад потребує активізації органів місцевого самоврядування відносно питань формування та виконання місцевих бюджетів за такими напрямками: диверсифікація джерел доходів місцевих бюджетів для послаблення впливу дії зовнішніх чинників на акумулювання коштів; налагодження ефективної системної взаємодії з платниками податків у процесі відносно сплати платежів до місцевого бюджету; формування ефективної системи контролю стосовно сплати податків; перегляд видаткових статей бюджету та визначення пріоритетних сфер вкладення коштів згідно стратегії розвитку громад та викликів, обумовлених надзвичайними ситуаціями; моніторинг і контроль за видатковою частиною бюджету (Фінансові детермінанти економічного зростання регіонів і громад України в умовах нестабільності, 2023, с. 250).

Рис. 4. Ключові джерела доходів загального фонду місцевих бюджетів

Джерело: сформовано на основі (Про затвердження плану заходів з реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні на 2024-2027 роки : розпорядження Кабінету Міністрів України)

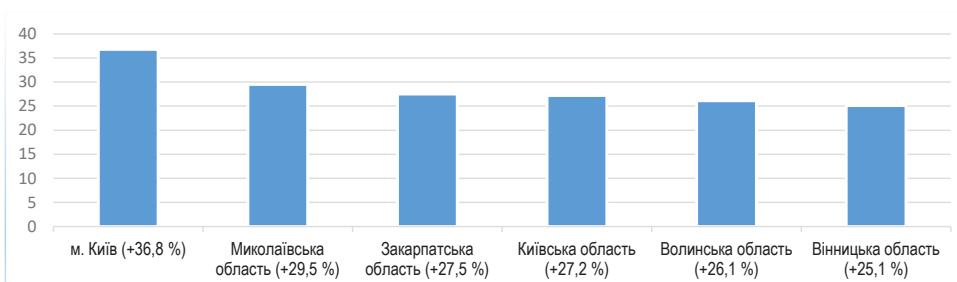

Рис. 5. Приріст доходів загального фонду місцевих бюджетів до 2023 року

Джерело: сформовано на основі (Про затвердження плану заходів з реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні на 2024-2027 роки : розпорядження Кабінету Міністрів України)

З іншої сторони, детермінуючи бюджетний чинник як ключовий відносно відновлення економічного зростання громад, варто сфокусувати увагу центрального рівня управління стосовно бюджетного процесу на місцевому рівні. Основним завданням держави в кризових обставинах є збереження макроекономічної стабільності й забезпечення сприятливих умов відносно розвитку громад, встановлення на постійній основі ефективної взаємодії з органами місцевого самоврядування (що під час впливу пандемії впроваджено не було) (Фінансові детермінанти економічного зростання регіонів і громад України в умовах нестабільності, 2023, с. 250).

У наукових дослідженнях (Когут, Ковач-Румц, 2007) акцентується увага на важливому поробленому компоненті, що стосується взаємовідносин між державним і місцевим бюджетом. У щорічних законах Державного бюджету України здійснюється уточнення складу доходів загального та спеціального фонду місцевих бюджетів, визначаються механізми надання додаткових дотацій місцевим бюджетам з державного бюджету, встановлюються розміри коефіцієнтів вирівнювання.

Слід зазначити про затверджену 14 січня 2025 року постанову КМУ «Про затвердження Порядку та умов надання додаткової дотації із державного бюджету місцевим бюджетам на здійснення повноважень органів місцевого самоврядування на деокупованих, тимчасово окупованих й інших територіях України, що зазнали негативного впливу в зв'язку з повномасштабною збройною агресією російської федерації». Цим правовим документом визначено механізм надання додаткової дотації місцевим бюджетам щодо здійснення повноважень органів місцевого самоврядування, які зазнали негативного впливу в зв'язку з повномасштабною збройною агресією рф.

Законом України «Про Державний бюджет України на 2025 рік» передбачено кошти задля додаткової дотації місцевим бюджетам обсягом 36,5 млрд грн, що вже почасти є розподіленою між місцевими бюджетами для вирівнювання диспропорцій у місцевих бюджетах обсягом 11,2 млрд грн.

Згідно прийнятого законодавчого акту на поточний рік органи місцевого самоврядування, що здійснюють свою діяльність на тимчасово окупованих/деокупованих та інших територіях, матимуть змогу отримати додаткове фінансування для ефективного виконання своїх повноважень і забезпечення першочергових потреб на місцевому рівні.

Фінансова спроможність та ефективне використання ресурсів є основними чинниками розвитку громад. За сучасних безпекових викликів, громади мають забезпечувати впровадження своїх соціально-економічних функцій (освіта, охорона здоров'я, розвиток інфраструктури) не лише шляхом міжбюджетних трансфертів, однак і власних фінансових ресурсів. Недостатній рівень фінансової спроможності громад може зумовити обмежений доступ мешканців до якісних публічних послуг та уповільнити економічний розвиток. Ефективне фінансове управління, враховуючи оцінку ризиків, оптимальне планування та взаємодію з фінансовими інституціями, буде сприяти забезпеченню фінансової спроможності та сталому розвитку громад (Коляда, Альохіна, 2024).

Аналіз місцевих податків та зборів свідчить про їх значущу роль у місцевих фінансах, однак одночасно демонструє необхідність підвищення їх значимості в загальних доходах, податкових надходженнях місцевих бюджетів задля зміцнення фінансової самостійності територій. У наукових дослідженнях (Цимбалюк, 2023) обґрунтовано увага фокусується на раціоналізації міжбюджетних відносин, зменшенню залежності від державних трансфертів місцевих бюджетів, що сприятиме підвищенню фінансової самостійності, здатності територій до конкуренції на ринку робочої сили та ресурсів.

Місцеві бюджети додатково повинні активно використовувати механізми фінансового контролю та планування щодо забезпечення ефективного використання видатків та збалансованого розвитку територій. Нагально робити оціночний аналіз фінансових ризиків та формувати відповідні резерви стосовно непередбачених витрат, оптимально використовувати державні, місцеві кредитні ресурси.

Слід констатувати, що сьогодні значна кількість питань бюджетних відносин розв'язується у ручному режимі. Актуальним для органів місцевого самоврядування залишаються питання пошуку резервів підвищення фінансової спроможності місцевих бюджетів для ефективного впровадження своїх функцій за умов продовження військових дій. Місцева влада в межах своєї компетенції може зосередитися на наступних аспектах: посиленні фінансової дисципліни щодо планування та використання бюджетних коштів; інвентаризація земельних ділянок, комунальної власності та більш ефективного управління ними; підтримка (організаційна, фінансова, інформаційна, консультаційна) новостворених бізнесів; формування привабливих

(зрозумілих) умов ведення бізнесу для активізації підприємницької діяльності, залучення додаткових інвестицій поза межами громади; участь у міжнародних програмах з метою залучення додаткових грантових ресурсів стосовно вирішення актуальних питань громад (Сочка, Перчі, 2024, с.461-462).

Найефективніше розв'язання означених проблем може бути здійснене через реформування всієї системи місцевих фінансів, зважаючи на тенденції фінансової (бюджетної) децентралізації на засадах вибудовування стратегії фінансового розвитку громад.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Фінансову спроможність громад пропонуємо розуміти як здатність до ефективного залучення і використанні з різних джерел фінансових ресурсів щодо виконання своїх функцій/завдань та справляти ефективний вплив на соціально-економічний розвиток громади. Ефективність фінансової спроможності громад має свій прояв в здатності управління власними фінансовими ресурсами щодо покращення життя мешканців громад.

Реформа фінансової децентралізації стала фундаментом фінансової спроможності громад про що свідчить зростання доходів місцевих бюджетів до повномасштабного вторгнення. Як основні показники фінансової спроможності громад України проаналізовано динаміку доходів і видатків місцевих бюджетів, обсяги міжбюджетних трансферів за 2020-2024 роки та з'ясовано зростання видатки місцевих бюджетів за цей період. Виявлено, що зміна обсягів надходжень до бюджетів українських громад зумовлена значним скороченням за перші місяці повномасштабного вторгнення РФ, однак характеризується поступовим відновленням, у тому числі й через надходження міждержавної допомоги, яка мала сприятливий вплив на вирівнювання поточного стану. Здійснено аналіз річних планів доходів і видатків місцевих бюджетів за 2020-2024 роки та виявлено недовиконання річного плану місцевих бюджетів за доходами. Встановлено найгіршу ситуація відносно видатків у 2024 році.

Аргументовано зростання дестабілізації соціально-економічного розвитку громад в умовах війни, деструкції економічного потенціалу й інфраструктури прифронтових територій, а також зменшенням стійкості малих громад. Одночасно міські громади збільшили бюджетні надходження. Встановлено, наслідки війни для громад обумовлені скороченням обсягу фінансових ресурсів, доступних для фінансування

інвестиційних проєктів та зменшенням наповнюваності бюджетів, що обумовлює зниження рівня їхньої ефективності.

Фінансова спроможність громад є ключовим компонентом подальшого соціально-економічного розвитку громад, а її недостатній рівень може зумовити сповільнення економічного зростання територій, обмеженість доступу до якісних послуг. В умовах сучасних безпекових викликів доцільно здійснити наступні кроки: 1) забезпечити цільове використання місцевих коштів через долучення демократичних механізмів відносно їх аналізу, впливу; 2) оптимізація міжбюджетних відносин через покращення механізму надання субвенцій та зменшення залежності від державних трансфертів місцевих бюджетів; 3) реформування механізму горизонтального вирівнювання бюджетів; 4) реалізації соціально-економічних функцій громад не тільки за рахунок міжбюджетних трансферів, однак і власних фінансових ресурсів; 5) посилення використання місцевими бюджетами механізмів планування, фінансового контролю стосовно ефективного забезпечення використання бюджетних коштів; 6) підтримка органами місцевого управління новостворених бізнесів, активізація підприємницької діяльності через формування привабливих (зрозумілих) умов ведення бізнесу; 7) посилення громадської складової за додержанням положень бюджетно-податкового законодавства.

Подальшими науковими розвідками вбачається дослідження зарубіжного досвіду в цій сфері, зважаючи на євроінтеграційні прагнення України та для подальшого вироблення науково обґрунтованих пропозицій в цьому напрямі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ: _____

1. Ананьева Є. А. Правове значення бюджету об'єднаної територіальної громади в системі місцевих бюджетів. Юридичний науковий електронний журнал. № 2. 2023. С. 292–295. URL: http://www.lsej.org.ua/2_2023/66.pdf DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-2/66>
2. Березюк К. Бюджети розвитку чи війни: як змінилася фінансова спроможність громад. 21 лютого 2024. ЧЕСНО. URL: <https://www.chesno.org/post/5880/>
3. Державний веб-портал бюджету для громадян. Open Budget URL: <https://openbudget.gov.ua/>
4. Квасній Л. Г., Лобик О. О. Теоретичні засади формування фінансово-економічної спроможності територіальних громад в Україні. Регіональна економіка. № 4. 2023. С. 13–19. DOI: <https://doi.org/10.36818/1562-0905-2023-4-2>

5. Когут Ю. М., Ковач-Румп Г. Л. Фінансова децентралізація в Україні та її вплив на формування місцевих бюджетів: досягнення і недоліки. Ефективна економіка. № 9. 2021. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=9261> (дата звернення: 13.01.2025). DOI: 10.32702/2307-2105-2021.9.75
6. Коляда Т. А., Альохіна О. С. Особливості забезпечення фінансової спроможності територіальних громад України у воєнний час. Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління. № 13. 2024. URL: <https://reicst.com.ua/pmt/article/view/2024-13-08-03/2024-13-08-03> DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2024-13-08-03>
7. Копилук О. І., Музичка О. М., Пелех П. Р., Тацій Є. І. Фінансова спроможність територіальних громад Львівської області в умовах децентралізації. Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Економічні науки. 2024. № 75. С. 14–19. DOI: <https://doi.org/10.32782/2522-1205-2024-75-02>
8. Крайник О., Федорчак О. Фінансування розвитку територіальних громад в умовах децентралізації. Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. Том 2 (43). 2022. С. 118–125. DOI: 10.55643/fcартр.2.43.2022.3558
9. Мінфін: за 2024 р. до загального фонду місцевих бюджетів надійшло 451 млрд грн (на 85,6 млрд більше ніж у 2023 р.). 8 січня 2025. Міністерство фінансів України. URL: https://mof.gov.ua/uk/news/minfin_za_2024_r_do_zagalnogo_fondu_mistsevikh_biudzhativ_nadiishlo_451_mlrld_grn_na_856_mlrld_bilshе_nizh_u_2023_r-4980#:~:text=%D0%97%D0%B0%202024%20%D1%80%D1%96%D0%BA%20%D0%B4%D0%BE%20%D0%B7%D0%B0%D0%B3%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE,%D0%B1%D1%96%D0%BB%D1%8C%D1%88%D0%B5%20%D0%BD%D1%96%D0%B6%20%D0%B7%D0%B0%202023%20%D1%80%D1%96%D0%BA
10. Осадчук Н. В. Оцінка рівня фінансової спроможності територіальних громад: методичні підходи. Наукові перспективи. № 2(44). 2024. С. 797–810.
11. Подзізей О. О., Коробчук Т. І. Фінансове забезпечення відновлення конкурентоспроможності територіальних громад в Україні. Економіка та суспільство. Вип. 48. 2023. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2188/2115> DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-48-11>
12. Про затвердження плану заходів з реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні на 2024-2027 роки: розпорядження Кабінету Міністрів України від 26 березня 2024 р. № 270-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/270-2024-%D1%80#Text>
13. Про затвердження Порядку та умов надання у 2025 році додаткової дотації з державного бюджету місцевим бюджетам на здійснення повноважень органів місцевого самоврядування на деокупованих, тимчасово окупованих та інших територіях України, що зазнали негативного впливу у зв'язку з повномасштабною збройною агресією Російської Федерації: постанова Кабінету Міністрів України від 14 січня 2025 р. № 23. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/23-2025-%D0%BF#Text>
14. Раделицький Ю. О. Теоретико-системні основи визначення місцевих бюджетів. Причорноморські економічні студії. Вип. 14. 2017. С. 125–130.
15. Сембер С. В., Чубарь О. Г., Машіко К. С. Теоретичні підходи до визначення сутності фінансової спроможності та фінансових ресурсів територіальної громади. Регіональна економіка. № 3. 2015. С. 81–90.
16. Скрипник Г. О., Якименко В. П. Місцеві бюджети: сучасний стан та особливості формування. Економіка та суспільство. Вип. 61. 2024. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3880/3817>
17. Фінансові детермінанти економічного зростання регіонів і громад України в умовах нестабільності: погляд крізь призму поведінкової економіки: монографія / за ред. Возняк Г.В. Львів: ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України, 2023. 557 с.
18. Цимбалюк І. О., Павліха Н. В., Корнелюк О. А. Місцеві бюджети як основа фінансової самостійності та конкурентоспроможності територій. Вип. 55. 2023. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2937/2858> DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-55-107>
19. Сочка К., Перчі О. Фінансова децентралізація в Україні: попередні результати та перспективи. Acta Academiae Beregsasiensis. Economics. 2024. № 5. С. 451–464. DOI: 10.58423/2786-6742/2024-5-451-464
20. Radchenko, O., Kovach, V., Semenets-Orlova, I., & Zaporozhets, A. (Eds.). National security drivers of Ukraine: information technology, strategic communication, and legitimacy. 2024. Springer Nature.
21. Shmalenko, Iuliia; Yeftieni, Natalia; Semenets-orlova, Inna. Impact of social media influencers on public policy and political discourse. In: International Conference on Social Science, Psychology and Legal Regulation (SPL 2021). Atlantis Press, 2021. P. 88–93.

REFERENCES:

1. Ananieva, Ye. A. (2023). Pravove znachennia biudzhetu obiednanoi terytorialnoi hromady v systemi mistsevvykh biudzhativ [Legal significance of the budget of a united territorial community in the system of local budgets]. Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal, 2, 292–295. Retrieved from: http://www.lsej.org.ua/2_2023/66.pdf DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-2/66> [in Ukrainian].

2. Bereziuk, K. (2024, February 21). Biudzhetny rozvytky chy viiny: yak zminylasia finansova spromozhnist hromad [Development or war budgets: how the financial capacity of communities has changed]. ChESNO. Retrieved from: <https://www.chesno.org/post/5880/> [in Ukrainian].
3. Derzhavnyi veb-portal biudzhetu dlia hromadian. Open Budget. Retrieved from: <https://openbudget.gov.ua/>
4. Kvasnii, L. H., & Lobyk, O. O. (2023). Teoretychni zasady formuvannia finansovo-ekonomichnoi spromozhnosti terytorialnykh hromad v Ukraini [Theoretical principles of forming the financial and economic capacity of territorial communities in Ukraine]. *Rehionalna ekonomika*, 4, 13–19. DOI: <https://doi.org/10.36818/1562-0905-2023-4-2> [in Ukrainian].
5. Kohut, Yu. M., & Kovach-Rump, H. L. (2021). Finansova detsentralizatsiia v Ukraini ta yii vplyv na formuvannia mistsevykh biudzhetiv: dosiahnennia i nedoliky. [Financial decentralization in Ukraine and its impact on the formation of local budgets: achievements and shortcomings]. *Efektivna ekonomika*, 9. Retrieved from: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=9261> (data zvernennia: 13.01.2025). DOI: 10.32702/2307-2105-2021.9.75 [in Ukrainian].
6. Koliada, T. A., & Alokhina, O. S. (2024). Osoblyvosti zabezpechennia finansovoi spromozhnosti terytorialnykh hromad Ukrainy u voiennyi chas [Peculiarities of ensuring the financial capacity of territorial communities of Ukraine in wartime]. *Problemy suchasnykh transformatsii. Serii: ekonomika ta upravlinnia*, 13. Retrieved from: <https://reicst.com.ua/pmt/article/view/2024-13-08-03/2024-13-08-03> DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2024-13-08-03> [in Ukrainian].
7. Kopyliuk, O. I., Muzychka, O. M., Pelekh, P. R., & Tatsii, Ye. I. (2024). Finansova spromozhnist terytorialnykh hromad Lvivskoi oblasti v umovakh detsentralizatsii [Financial capacity of territorial communities of Lviv region in the context of decentralization]. *Visnyk Lvivskoho torhovelno-ekonomichnogo universytetu. Ekonomichni nauky*, 75, 14–19. DOI: <https://doi.org/10.32782/2522-1205-2024-75-02> [in Ukrainian].
8. Krainyk, O., & Fedorchak, O. (2022). Finansuvannia rozvytku terytorialnykh hromad v umovakh detsentralizatsii [Financing the development of territorial communities in the context of decentralization]. *Finansovo-kredytna diialnist: problemy teorii ta praktyky*, 2 (43), 118–125. DOI: 10.55643/fcaptp.2.43.2022.3558 [in Ukrainian].
9. Minfin: za 2024 r. do zahalnoho fondu mistsevykh biudzhetiv nadiishlo 451 mlrd hrn (na 85,6 mlrd bilshe nizh u 2023 r.). (2025, January 8). Ministerstvo finansiv Ukrainy. Retrieved from: https://mof.gov.ua/uk/news/minfin_za_2024_r_do_zagalnogo_fondu_mistsevikh_biudzhetiv_nadiishlo_451_mlrld_grn_na_856_mlrld_bilshe_nizh_u_2023_r_4980#:~:text=%D0%97%D0%B0%202024%20%D1%80%D1%96%D0%BA%20%D0%B4%D0%BE%20%D0%B7%D0%B0%D0%B3%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE,%D0%B1%D1%96%D0%BB%D1%8C%D1%88%D0%B5%20%D0%BD%D1%96%D0%B6%20%D0%B7%D0%B0%202023%20%D1%80%D1%96%D0%BA.
10. Osadchuk, N. V. (2024). Otsinka rivnia finansovoi spromozhnosti terytorialnykh hromad: metodychni pidkhody [Assessment of the level of financial capacity of territorial communities: methodological approaches]. *Naukovi perspektyvy*, 2(44), 797–810. [in Ukrainian].
11. Podzizei, O. O., & Korobchuk, T. I. (2023). Finansove zabezpechennia vidnovlennia konkurentospromozhnosti terytorialnykh hromad v Ukraini [Financial support for restoring the competitiveness of territorial communities in Ukraine]. *Ekonomika ta suspilstvo*, 48. Retrieved from: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2188/2115> DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-48-11> [in Ukrainian].
12. Pro zatverdzhennia planu zakhodiv z reformuvannia mistsevoho samovriaduvannia ta terytorialnoi orhanizatsii vlady v Ukraini na 2024-2027 roky : rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 26 bereznia 2024 r. № 270-r. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/270-2024-%D1%80#Text>
13. Pro zatverdzhennia Poriadku ta umov nadannia u 2025 rotsi dodatkovoi dotatsii z derzhavnogo biudzhetu mistsevym biudzhetam na zdiisnennia povnovazhen orhaniv mistsevoho samovriaduvannia na deokupovanykh, tymchasovo okupovanykh ta inshykh terytoriiakh Ukrainy, shcho zaznaly nehatyvnoho vplyvu u zviazku z povnomasshtabnoiu zbroinoiu ahresiiu Rosiiskoi Federatsii : postanova Kabinet Ministriv Ukrainy vid 14 sichnia 2025 r. № 23. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/23-2025-%D0%BF#Text>
14. Radelytskyi, Yu. O. (2017). Teoretyko-systemni osnovy vyznachennia mistsevykh biudzhetiv [Theoretical and systemic foundations of determining local budgets]. *Prychornomorski ekonomichni studii*, 14, 125–130. [in Ukrainian].
15. Sember, S. V., Chubar, O. H., & Mashiko, K. S. (2015). Teoretychni pidkhody do vyznachennia sutnosti finansovoi spromozhnosti ta finansovykh resursiv terytorialnoi hromady [Theoretical approaches to determining the essence of the financial capacity and financial resources of a territorial community]. *Rehionalna ekonomika*, 3, 81–90. [in Ukrainian].
16. Skrypnyk, H. O. & Yakymenko, V. P. (2024). Mistsevi biudzhet: suchasnyi stan ta osoblyvosti formuvannia [Local budgets: current state and features of formation]. *Ekonomika ta suspilstvo*, 61. Retrieved from: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3880/3817> [in Ukrainian].

17. Vozniak, H. V. (Ed.) (2023). *Finansovi determinanty ekonomichnoho zrostantia rehioniv i hromad Ukrainy v umovakh nestabilnosti: pohliad kriz pryzmu povedinkovoi ekonomiky: monohrafiia* [Financial determinants of economic growth of regions and communities of Ukraine in conditions of instability: a view through the prism of behavioral economics]. DU «Instytut rehionalnykh doslidzhen imeni M. I. Dolishnoho NAN Ukrainy. [in Ukrainian].
18. Tsybaliuk, I. O., Pavlikha, N. V., & Korneliuk, O. A. (2023). *Mistsevi biudzhety yak osnova finansovoi samostiinosti ta konkurentospromozhnosti terytorii* [Local budgets as the basis for financial independence and competitiveness of territories], 55. Retrieved from: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2937/2858> DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-55-107> [in Ukrainian].
19. Sochka, K., & Perchi, O. (2024). *Finansova detsentralizatsiia v Ukraini: poperedni rezultaty ta perspektyvy* [Financial decentralization in Ukraine: previous results and prospects]. *Acta Academiae Beregsasiensis. Economics*, 5, 451–464. DOI: [10.58423/2786-6742/2024-5-451-464](https://doi.org/10.58423/2786-6742/2024-5-451-464) [in Ukrainian].
20. Radchenko, O., Kovach, V., Semenets-Orlova, I., & Zaporozhets, A. (Eds.). (2023). *National security drivers of Ukraine: information technology, strategic communication, and legitimacy*. Springer Nature.
21. Shmalenko, I., Yeftieni, N., & Semenets-Orlova, I. (2021, December). *Impact of social media influencers on public policy and political discourse*. In *International Conference on Social Science, Psychology and Legal Regulation (SPL 2021)* (pp. 88–93). Atlantis Press.